

- ÖNSÖZ -

İster sözlü olsun ister sözsüz, bir müzik cümlesinin doğru algılanması, eseri doğru yorumlamak ve duygusunu doğru yansıtmak adına bir müzisyen için hayati önem taşımaktadır...Halk müziğinde usül'ün belirleyicisi çoğunlukla güfte (söz)'dür.Fakat baştan sona aynı üsülde gittiğini düşündüğümüz eserlerde bile çok farklı bölünmeler ve matematiksel hesaplar çıkabiliyor karşımıza.Yani usül içinde usüller bulabiliyoruz...

Bu çalışmayı müziği daha analitik dinleyebilmek, içinde gizlenmiş olan müzik cümlelerini hissedebilmek ve yapılan bazı yanlışlara dikkat çekmek üzere yaptım...Yıllardır her platformda bu vahim yanlışlıkların ivedilikle düzeltilmesi gerektiğini dile getiriyorum...Repertuvarımız sesleri yanlış, usülü yanlış ve adeta karalama halinde okunamayacak notalarla dolu...Hem de yüzlerce...Bunun acısını yalnızca o eserleri icra etmeye çalışan sanatçı değil, öğrencisine öğretmeye çalışan eğitimci, düzenleme yapmaya çalışan aranjör, korosunu yönetmeye çalışan şef, yani hepimiz çekiyoruz...Zamanında bu derlemeleri yapan ve notalayan büyüklerimiz belki içinde buldukları zor koşullardan, belki de yeterli donanımına sahip olmadıkları için hatalı yazmış olabilirler...Fakat Trt sanatçıları bile bu notalara riayet etmeyip farklı icra ediyorlarsa, niçin bu notaların icra edildiği gibi yazılmadığını da merak ediyor insan...Ve kaç nesil daha bunları görmezden gelip aynı yanlışları sürdüreceğimizi de merak ediyor...En değerli kültür mirasımız bunu mu hak ediyor?.. Örnekleri olabildiğince bilinen eserlerden seçmeye özen gösterdim...

Faydalı olmak dileğiyle...

Zeki Atagür
12 Aralık 2020

- HALK MÜZİĞİ ESERLERİ ÜZERİNE USÛL ANALİZLERİ -

*Halk müziğinde ve diğer pek çok müzik türünde (şarkı formunda) usûl'ü belirleyen şey söz'dür...
Örneğin "Hacel Obası" adlı Türkü'nün neden 4/4 lük olduğu gayet açık...*

Ha cel o ba sı nı en gin mi san dın
a ya ğın da po ti ni var zen gin mi san dın

*Çok iyi bilinen "Zülûf Dökülmüş Yüze" adlı Neşet Ertaş Türküsü yine 4/4'lük olmakla birlikte ilk ifade 2 ölçüde, ikinci ifade ise 3 ölçüde tamamlanmaktadır. Yani eserin 4/4'lük olması onun statik bir biçimde 4/4'lük ifadelerle ilerlemesini gerektirmiyor. Bu eserde ifade 2+3 şeklinde mesela...
Bu hesapları yaparken söz ve müzik cümlesinin bittiği yere azami dikkat ediniz...*

Zü lûf dö kül müş yü ze a man
kaş lar ya kış mış gö ze a man a man

*"Alı Turnam" 2/4'lük olmakla birlikte müzik cümlesinin 3'er ölçüden oluştuğuna dikkat ediniz ...
Acaba bu eserde büyük usûl olarak gizli bir 6/4'lük hissetmek mümkün mü?..*

Al lı dur nam bi zim e le va rır san
şe ker söy le kay mak söy le bal söy le

"Hastane Önünde İncir Ağacı" 2/4'lük olmakla birlikte müzik cümlesinin 3+2 olduğuna ve 5 ölçüde tamamlandığına dikkat ediniz ...

Hasta ne ö nün de in cir a ğa cı | an nem a ğa cı |
doktor bu la ma dı ba na i la cı | an nem i la cı

"Ben Bu Yıl Yarimden Ayı Düşeli" 2/4'lük olup müzik cümlesi 3 ölçüde tamamlanmakta...

Ben bu yıl ya rimden ay rı dü şe li | her gü nü bir yı la dön dü gi di yor

"Bin Cefalar Etsen Almam Üstüme" yine 3 ölçüde tamamlanan bir müzik cümlesi... Ve her mısradan sonra tekrarlanan 2 ölçü saz payını düşünürsek ifade 5 ölçüde tamamlanmakta. Yani (3+2)...

Bin ce fa lar et se nal mam üs tü me oy | Saz.....

"Ah Bir Ataş Ver" 9/4'lük olmakla birlikte zeybek formunda bile pek görülmeyen ve Türk müziğinde "Mürekkep Semai" denilen bir terkibe sahip...(3+3+3)

Ah bir a taş ver | cı ga ra mı | ya ka yım

"Çiğdem Derki Ben Elayım" 2/4'lük seyreden bir Aşık Veysel eseri...Büyük usül 2+3

Çiğ dem der ki ben e la yım | yi ğit ba şı na be la yım

"Çıktım Belen Kahvesine" meşhur "Ormancı" Türküsünde büyük usül 3+2

(3)

Çıktım belen kahvesine bak tım o va ya bak tım o va ya

(2)

bay mus ta fa ça ğır dı dam oy na ma ya

"Dam Başında Sarı Çiçek"(Feridem) büyük usül 3+4

(3)

Dam başın da sa rı çi çek oy oy

(4)

bur dan gi dek ür gü be gö çek nen ni de fe ri dem nen ni

"Dam Üstüne Çul Serer" Ali Kızıltuğ o yanık sesiyle ne güzel okurdu...Büyük usül (2+3)...

(2)

Damüs tü ne çul se rer

(3)

loy lu da yar ley li de yar loy loy loy

"Dane Dane Benleri Var Yüzünde" Büyük usül yine (2+3)...

(2)

Da ne da ne ben le ri va rı

(3)

yü zün de yü zün de yü zün de

"Elmaların Yongası" büyük usül (3+4)...

(3)

El ma la rın yon ga sı as la nım am man nam ma na man ney

(4)

hay di sağ ce binde ay na sı a ma nam ma na man sağ ce binde ay na sı vay

"Evlerinin Önü Yıldız Piyade" büyük usül (3+6)...

(3)

Ev le ri ni nö nü yıl dız pi ya de

(6)

ya şı kü çü kam ma ak lı zi ya de

ben yan dım zi ya de ben yan dım

"Gar mı Yağmış Yüce Dağlar Başına" aranağmeden bir bölüm. İfade iki ayrı 3'e bölünmemiş mi sizce?

(3)

(3)

"Gel Gönül Gidelim Aşk Elleri ne" büyük usül 3+4

(3)

Gel gö nül gi de li maşk el le ri ne

(4)

mu ra dın ya ri se bir ta ne ye ter

"Gemilerde Talim Var" büyük usül 3+2

(3)

Ge mi ler de ta lim var bah ri ye li ya rim var

(2)

o da git ti se fe re ne ta lih siz ba şım var

"Genç Osman" büyük usül 3+4

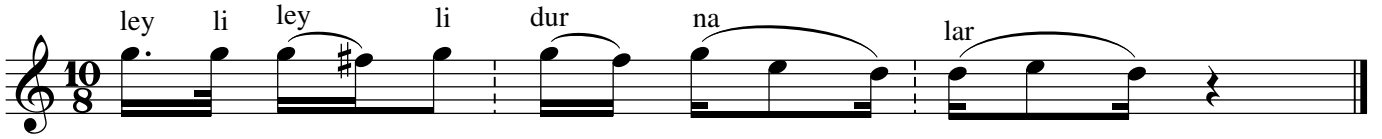
(3)

Genç os man de di ğin bir kü çü ku şak

(4)

be li ne bağ la mış ib ri şim ku şak of of

Söz unsurunun usulü nasıl şekillendirdiğine dair güzel bir örnek "Gökyüzünde Bölük Bölük Durnalar"...(3+2+2) 7/8'lik olan bu eser ikinci mısırda ilave olunan "Leyli leyli" sözü ile 10/8'liğe dönüşüp tekrar 7/8'lik oluyor. "Leyli leyli" sözü 3/8'lik olarak kullanılmış ve 10/8'lik usulün terkihi (3+3+2+2) şeklinde...

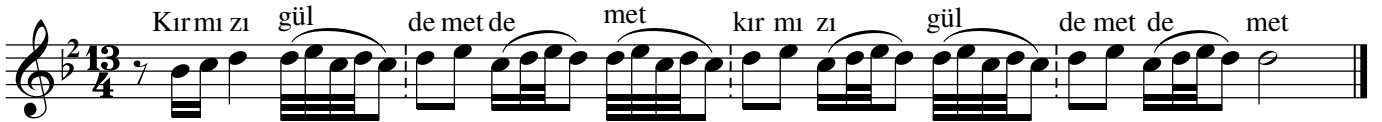
"Kara Basma İz Olur" yalnızca 5 ölçüden oluşan tekerleme tadında şirin bir ezgi...Yalnızca 5 ölçü olması bile asimetrik bir durum olduğunu göstermiyor mu?..İfade (3+2)...

Peki ya buna ne dersiniz?..

"Kırmızı Gül Demet Demet" devamlı 3/4'lük seyreden eser ölçünün sonundaki re'nin bir dördlük uzamasıyla 13/4'lüğe dönüşmüş...

Peki böyle yazılıydı hata mı olurdu?..

"Kız Bahçende Gül Var mı" Bu 9/8'lik muhteşem Kastamanu Türküsünün aranağmesindeki beşinci ölçüye 7/8 (2+2+3) daha ilave edilerek 16/8'e dönüşmüş...Aslında bunu 7/8 ve 9/8 olarak ayırarak yazmak daha doğru olurdu...

Aranağme

(7) (9)

"Konma Bülbül" 4/4'lük bir eser ama bakın aranağmedeki bu müzik cümlesi nasıl bölünmüş?..

Aranağme

(7) (5)

(4) (4)

"Zeynep Bu Güzellik Var mı Soyunda" 15/8'lik bir eser 8/8 (2+3+3) ve 7/8'in (2+2+3) birleşmesi ie...

(8) (7)

Zey nep bu gü zel lik var mı so yun da el van el van gül ler bi ter ba ğın da

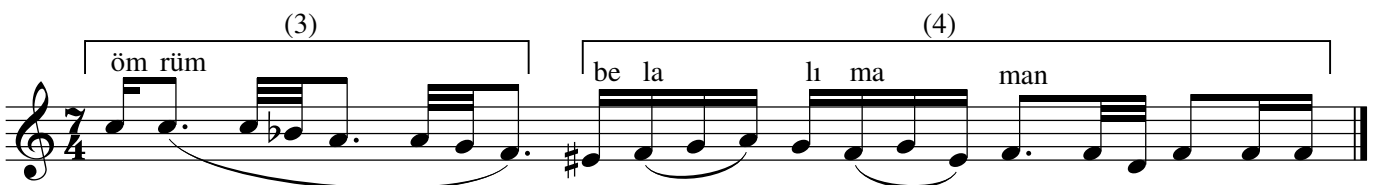
"Halk müziği repertuarında 26 adet 4/4'lük iken 5/4'lük olan veya 5/4'lük iken 4/4'lük olan eser tespit edildi... Bunların en çok bilinenlerinden "Çarşambayı Sel Aldı"...(2+3) oluyor...

(2) (3)

Çarşambayı se lal dı bir yar sev dim el al dı amanaman bir yar sev dim el al dı

"Bulut Bulut Üstüne" benim için bir Türküden daha fazlası olan bu ilahi esere olan saygımdan tamamını yazmayı uygun gördüm...1992'de notaya alınan ve 4/4 7/4 9/4'lük ölçülerle ilerleyen bu eser, 2010 da yapılan talihsiz bir değişiklikle bütünüyle 4/4'lüğe dönüştürülmüş...Ben orijinal halini yazdım...9/4'lük ölçü (3+3+3) 7/4'lük ölçü (3+2+2) terkininde...

Bir Hisarlı Ahmet destanı "Havada Durna Sesi Gelir"...9/4 12/4 ve 14/4'lük usül zenginliğiyle de kendini göstermiş çünkü çok farklı bölünmeler var. Her şan girişinde bulunan ve aslında aranağmeye dahil olması gereken 2/4'lük (Fa-fa fa) ları görmeden sadece şan melodisine baktığımızda; Havada durna sesi gelir (4+4+2)...Ganedi gurma (4+2+3)...Ağzı dolu yem getirir (3+3+3+3)...Şeker ile hurma ise (3+3+3) şeklinde hissediliyor...Bu bölünmeler prozodi olarak bazı yerlerde sakil dursa da müzik cümlelerini takip ettiğimizde bu sonuca varıyoruz...

Ha va dadur na | se si ge | lir

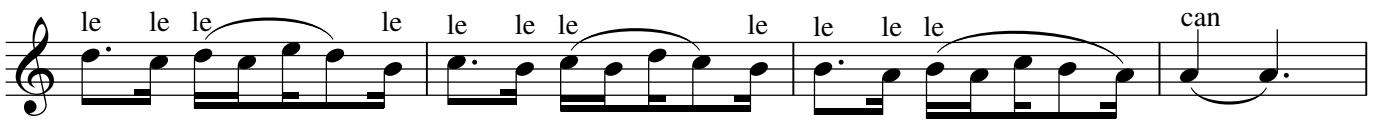
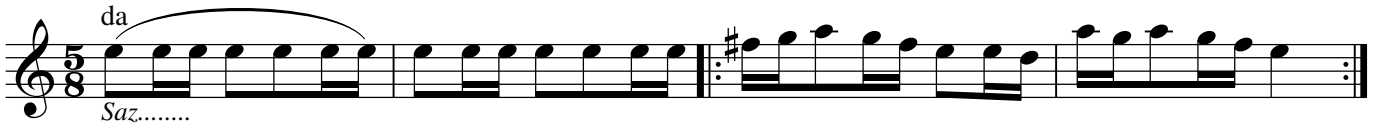
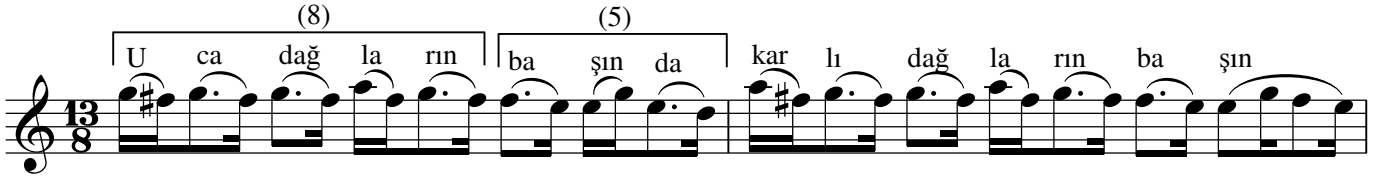
ga ne | di | gir | ma

Saz.....

ağ | zı | do lu | yem | ge | ti | rir

şe | ke | ri | le | hur | ma

"Uca Dağların Başında" incelemeye değer harika bir eser...5/8 için her iki halini görmekte birlikte (2+3) ve (3+2), 13/8 lik olan ölçülerde bunun 8/8'lik (3+2+3) müsemmen usülü ile birleştiğini görüyoruz...

"Ervah-ı Ezelde Levhi Kalemde" 8/8 (2+3+3) ve 7/8 (2+2+3) arasında gelip giden bir deyiş harikası. Şundan önceki ölçü 11/8'lik yazılmış ama çok şükür eserin kaynak kişisi Yavuz Top bile böyle icra etmiyor...Ben yine de orijinal notasını yazmış olayım...

Er va hı e zel de lev hi ka lem de
lev hi ka lem de şu be nim bah tı mı ka ra yaz mış lar

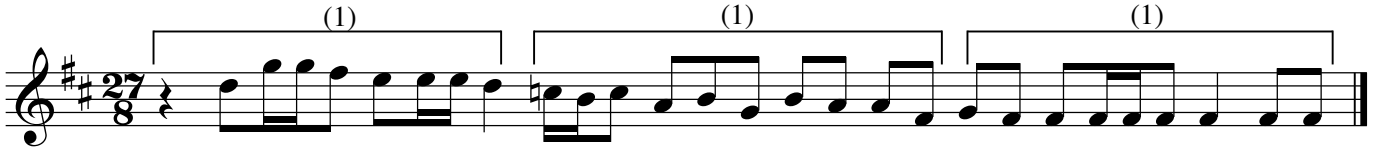
"Elif Dedim Be Dedim" 9/4 11/4 ve 14/4'lük bir usül yapısı. Özellikle ikinci 11/4'lük ölçüde birleşimin (9+2) 14/4'lük ölçüde ise (4+3+4+3) olduğuna dikkat ediniz...

E lif de dim be de di mam man gız ben sa na
ne de dim guş ka ne di
ga lem ol sa na man
ah ya zıl maz be nim der dim

- Hatalar -

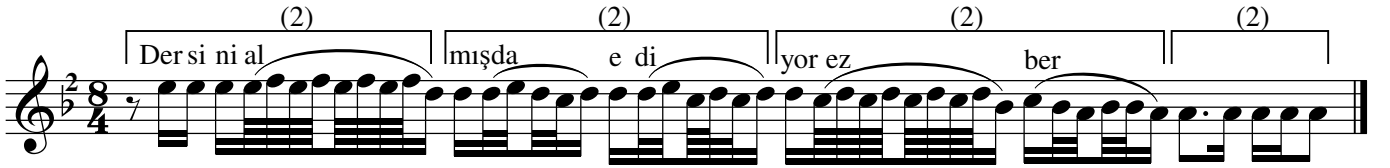
"Buraya kadar verdiğim Türkü örneklerinde, bir eser aynı usülde gitse bile içinde yer alan müzik cümlelerinin farklı kombinasyonları oluşturabildiğini ve söz unsurunun usülü belirlemede ne kadar önemli olduğunu izaha çalıştım...Bu bölümde ise yapılan genel hatalara değineceğim...

En sık rastladığımız hatalardan biri, usülü belirlerken yalnızca güfteyi düşünüp mısranın tamamını usül haline getirmek..."Şu Yüce Dağların Karı" buna çok güzel bir örnek...Baştan sona 9/8'lik giden bu eser, mısralar 3 ölçüde tamamlandığı için 27/8'lik yazılmış...İnsanın aklına şu soru geliyor: Acaba bu mısralar 3 değil de 6 ölçüde bitseydi usül 54/8'lik mi olacaktı?..Ayrıca bu kafayla usül belirlemeye kalkarsak ortada 2/4'lük diye bir usül kalmaz çünkü 2/4'lük bir usül içinde biten bir mısra bulamayız. Bu eserin usülü Türk müziğinde "Raks Aksağı" denilen 9/8'lik ve (2+3+2+2) şeklinde bir terkipdir...

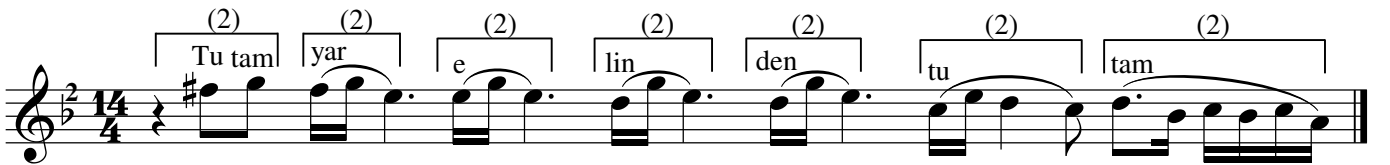

Not= Bu yetmiyormuş gibi eserin radyo notası baştan sona her ölçüde 14/4 ve 13/4 olarak kesik ölçü çizgileriyle ayrılmış...Müzik cümlelerini hiç olmayacak yerlerden bölmek de inanılır gibi değil...

"Dersini Almış da Ediyor Ezber" Ve yine aynı kaygıyla yapılmış bir hata...Aranağme boyunca 2/4'lük giden eser, mısralar 4 ölçüde tamamlandığı için 8/4'lüğe dönüşmüş fakat notasında her 2/4'lük yine kesik çizgilerle ayrılmış...Sizce gerek var mıydı?..

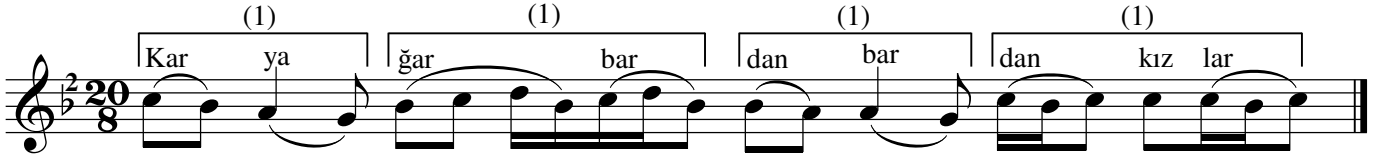
"Tutam Yar Elinden Tutam" Buyrun bir tane daha...Mısralar 7 ölçüde tamamladığı için bal gibi 2/4'lük olan eser bize 14/4'lük olmuş...Nakarat'ta ise 4/4'lük?...Şunu anlamamız lazım.Bizim 14/4'lük bir usül kullanmamız için o 14/4'lüğün karakteristik bir özelliği olmalı yani içinde farklı usül bileşenleri olmalı...Yoksa güfte bu kadar uzuyor diye 7 tane 2/4'lüğü birleştirip 14/4'lük usül oluşturmak iş değil...

"Gesi Bağlarında Dolanıyorum" Aranağme ve hatta şan girişindeki "of" bile 2/4'lük fakat sonra güfte gereği 6/4'lük (Yürük semai) oluvermiş...

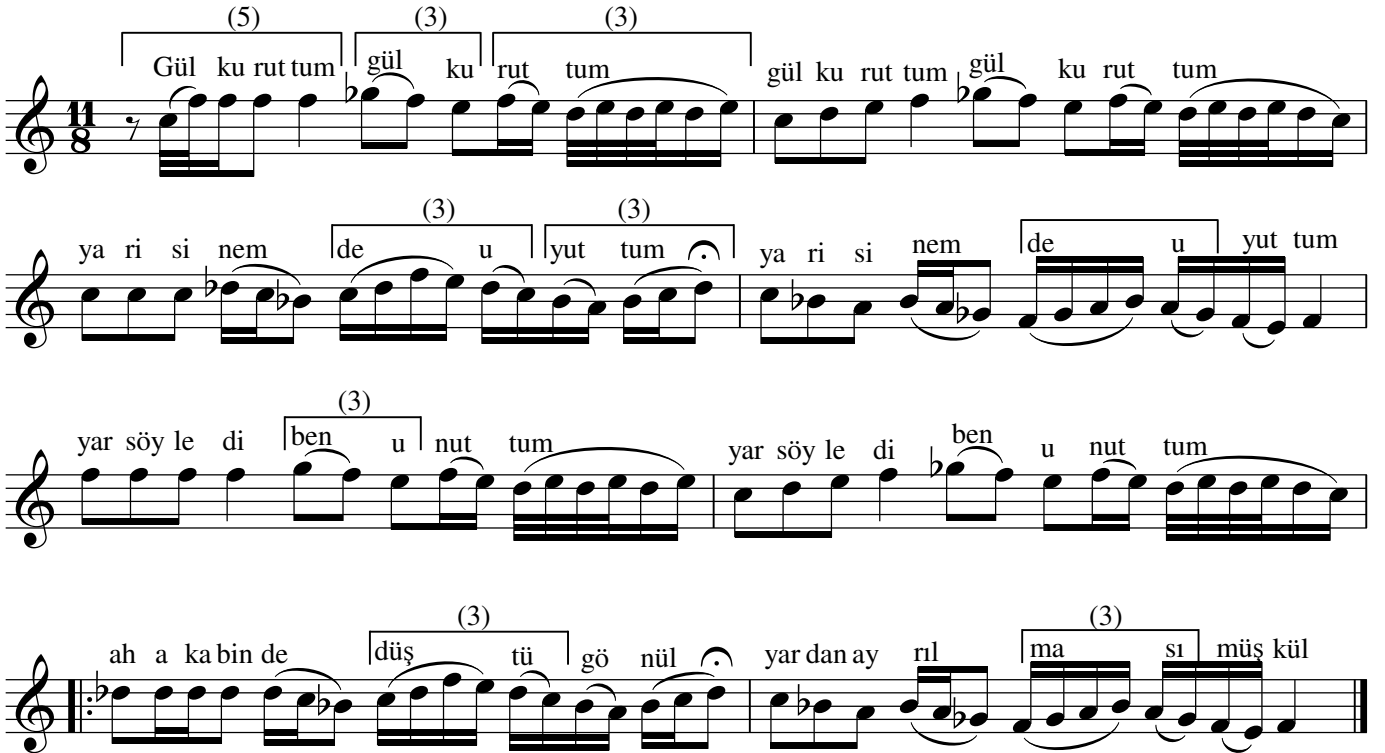
"Kar Yağar Bardan Bardan" Bu Türkünün 20/8'lik olmasına imkan var mı?Baştan sona 5/8...

"Kavurma Koydum Tasa" Türkü 6/8'lik yazılsa sorun çözülecek ve zaten oldum olası 6/8'lik çalınıp söyleniyor ama bakın neler olmuş..."Di gel gel" eseri bir anda 18/8'lik yapmış...

"Gül Kuruttum".Hatay'la özdeşleşmiş olan bu şahane eser yine bir yanlış algılamanın kurbanı olmuş. Niçin "Fa karar" yazıldığını hiç konuşmadan usül analizine bakacak olursak, öncelikle o puandorg'lu re'lerin olduğu iki ölçü 11 değil 12/8'lik yazılmalı çünkü böyle icra ediliyor...Ayrıca bölünmeler notada olduğu gibi değil çünkü burada sadece söz ve prozodi gereği 2/8'lik olarak ayrılmış tartımlar aslında müzikal olarak 3/8 olarak çalınıp söyleniyor...Yani bu 11/8'liğin asıl terkibi (5+3+3)...Bunlara karar verirken o esere ait birçok icrayı dinleyip, ritmlerin ve hatta bas gitarın bile o cümleyi nasıl algıladığına dikkat ediyorum...Genel temayül benim için en önemli referans, notanın nasıl yazıldığı değil...

"Sunayı da Deli Gönül" Notasını açıp da donanımda sol diyezi görünce sakın şaşırmayın o tabii ki fa diyez olacak.1977'den beri (43 yıldır) herkes bu yanlışlığı görüyor ama kimse düzeltmeyi düşünmüyor. Fakat asıl komedi ölçüleri gördüğünüzde başlıyor...13/4 19/4 15/4 14/4 12/4 ? Vay anam vay... Memlekette usul bolluğu olunca böyle oluyor...Halbuki aranağmenin (13/4) başında bir 5/4'lük var 19/4 ve 15/4 yazılan ölçülerin içine de sadece bir 3/4'lük girmiş...Geri kalanı komple 2/4'lük...

The musical score is written in treble clef with a key signature of one flat (B-flat). It consists of ten staves of music. The first four staves are instrumental, with time signatures of 13/4, 19/4, 15/4, and 14/4. The fifth staff begins with the lyrics 'Su na yı da de li gö nül su na yı' and has a time signature of 14/4. The sixth staff continues with 'ben yo lu na ter key le dim sı la yı' (14/4). The seventh staff has 'ar ma ğan gön der dim tel li dur na yı' (14/4). The eighth staff has 'i ner gi der bir göz le ri sür me li' (12/4). The ninth staff has 'ar ma ğan gön der dim tel li dur na yı' (14/4). The tenth staff has 'i ner gi der bir göz le ri sür me li' (12/4). The score includes various musical notations such as triplets, slurs, and dynamic markings.

"Bağlandı Yollarım"...Bu eser ne radyoda ne de piyasada böyle icra edilmiyor.Zaten deşifre ederseniz nasıl topalladığını ve kulağınızdakinden ne kadar farklı olduğunu göreceksiniz... Çok şükür ki aklı başında ve zevk sahibi müzisyenler bu notaya riayet etmemiş ve eseri bizim sevebileceğimiz hale getirmişler fakat asıl soru şu: Niçin bu notalar çalınıp söylendiği gibi yazılmıyor ve niçin bu vahim hatalar aradan 50 yıl geçse bile inatla düzeltilmiyor?.Bu Türkü 1975'de derlenmiş ve notaya alınmış... Yine bir gereksiz usül karmaşası...19/8 13/8 10/8 14/8 ?...

Bağlan dı yol la rım gal dım ça re si zo yu

gayrı dün ya ba na a ra lan dı gel gel

de ril di def te rim ar sız a man sı zoy

üs tüs te di zil di sı ra lan dı gel ge li

yav rum gel gel gü lüm gel gel

ca nım gel gel gel

Çalınıp söylenen işte bu...

Bağlandı yol la rım gal dım ça re si zoy

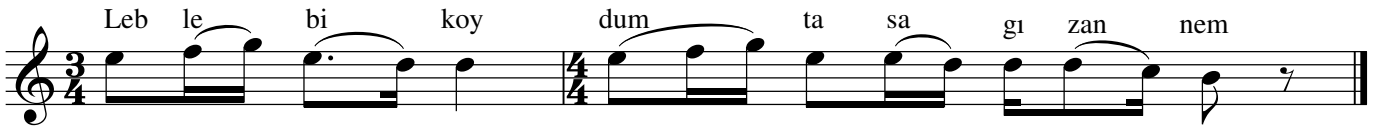
Saz.....

üs tüs te di zil di sı ra lan dı gel gel yav rum gel gel

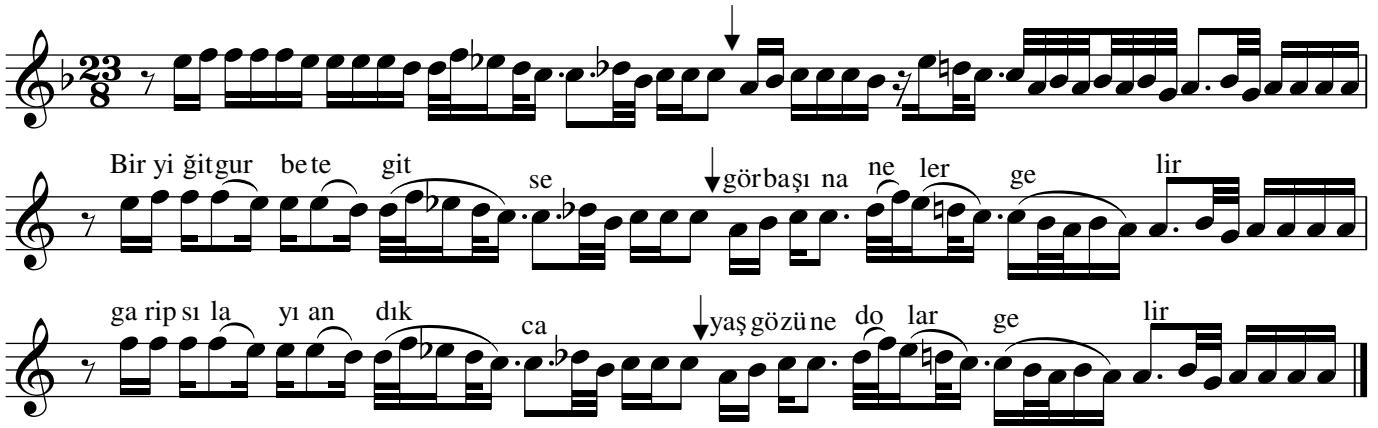
gü lüm gel gel ca nım gel gel gel

Nedir bu es'lerden çektiğimiz?..Kimi konulmadığı için, kimi de fazladan konulduğu için beynimizi yakıp duruyorlar..."Leblebi Koydum Tasa" 1/4'lük es unutulduğu için şan girişi birden 3/4'lük oluvermiş...Böyle icra edilmediğini söylememe gerek var mı?..

"Bir Yiğit Gurbete Gitse" 2/4'lük yazılması gereken bu Türkü 23/8'lik yazılmış...Her ölçüde 8'lik bir es eksik olunca ve 23 de 4'e bölünemeyince ortaya 3 ölçüde biten bir eser çıkmış...Kaynak kişiden dinledim o da es almamış fakat radyoda veya piyasada asla böyle icra edilmiyor bu eser.Hatta o re bemol sesi hiç kullanılmıyor...(Olmaması gereken esleri ok ile belirttim)...

"Yıldız Akşamdan Doğarsın" 2/4'lük eser önce 4/4'lük sonra da 6/4'lük oluyor...Niye?..Güfte bu kadar uzuyor diye..İyi de bu 2/4'lüğe bölünemez bir usül değil ki...Ayrıca eser si bemol2 ile icra ediliyor fakat donanımda sadece fa diyez var...

